

Rokus Hofstede

Wilfred Oranje (1951-2011)

Rokus Hofstede (1959) studeerde culturele antropologie en vertaalde onder meer Pierre Bourdieu, Roland Barthes, Pierre Michon en Georges Perec. Samen met Martin de Haan – met wie hij ook al vele jaren het blog Hof/Haan schrijft – vertaalde hij werk van Vivant Denon, Régis Jauffret en Marcel Proust. Hij recenseerde Franse literatuur voor de Volkskrant en had een column in Filter. In 2011 herdacht hij op Hof/Haan zijn overleden collega Wilfred Oranje en vijf jaar later kwam hij nog eens op diens persoon en werk terug. VertaalVerhaal is zeer verheugd beide bijdragen hieronder te mogen opnemen.

Wilfred Oranje (1951-2011)

Nadat tot tweemaal toe een Italiaanse schrijver een jaar na door hem te zijn vertaald was overleden, had hij besloten zich nog uitsluitend op Duitstalige auteurs te richten – zo vertelde mij Wilfred Oranje afgelopen voorjaar, met de hem typerende mengeling van bravoure en zelfspot, toen ik hem enkele biografische weetjes probeerde te ontlokken voor een aan hem gewijd Wikipedia-lemma, waarin bovenstaande opmerking het overigens niet heeft gehaald. Wel staat daar sinds vandaag zijn sterfjaar vermeld, en is de tegenwoordige tijd van het werkwoord ‘zijn’ door een verleden tijd vervangen.

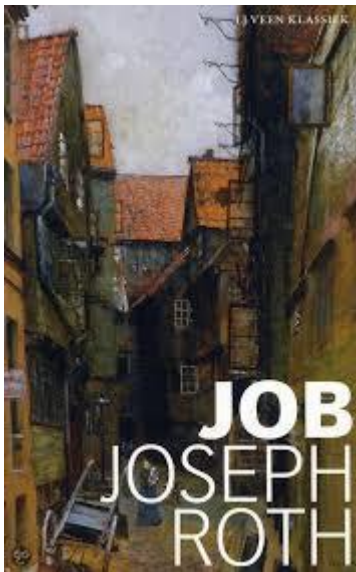
Oranjes dood is een groot verlies, voor de Nederlandse literatuur, die hij heeft verrijkt met een dertigjarig vertaaloeuvre van verbluffende kwaliteit, maar ook en speciaal voor allen die het geluk hebben gehad hem van nabij te mogen meemaken, met zijn generositeit en bescheidenheid, zijn immer speelse geest, zijn jongensachtige branie, zijn licht archaïsche welbespraaktheid, de lach die vaak op het punt stond door te breken in zijn stem.

Ik weet dat hij scherp uit de hoek kon komen, vooral wanneer hij het te grabbel gooien van maatstaven van literaire kwaliteit trof met de gesel van zijn sarcasme. Ik vermoed dat hij bekommerde of opvliegende trekjes kon hebben. Zelf heb ik hem alleen gekend als een allerinnemendst man, en daarbij als een lichtend voorbeeld van toewijding aan de kunst van het vertalen.

Bovenstaande schrijf ik in een door zomerstormen geteisterd Galicië. Ik ben overmand door verdriet, maar ook vol verlangen om, eenmaal thuis, enkele van de door Wilfred vertaalde boeken te herlezen. Nobelesoon, ik groet je!

Wilfred Oranje redivivus

In de zomer van 2011 overleed vertaler Wilfred Oranje, pas 59 jaar oud. Het bericht van zijn dood bereikte mij in het kustdorp in Galicië – het Spaanse Galicië, niet het Pools-Oekraïense – waar ik toen op vakantie was. Ik schreef een kort in memoriam, waarvan de slotzin luidde: ‘Ik ben overmand door verdriet, maar ook vol verlangen om, eenmaal thuis, enkele van de door Wilfred vertaalde boeken te herlezen. Nobelesoon, ik groet je!’

Vijf jaar later kwam ik eindelijk aan de vervulling van dat verlangen toe, in hetzelfde Galicische kustdorp. Ik las er deze zomer *Job: roman over een eenvoudige man* van Joseph Roth, in Oranjes vertaling uit 2007 (die hij verrichtte onder Elly Schippers' eindredactie). Ik heb geen idee hoe Oranjes voorlopers – Jeannette Wink-Nijhuis in 1935, Nico Rost in 1953 en Martin Mooij in 1980 – het er bij het vertalen van *Hiob: Roman eines einfachen Mannes* van hebben afgebracht, maar de vertaling van Oranje was voor mij een verpletterende leeservaring.

Op de begrafenisplechtigheid, in de Noorderkerk in Amsterdam, bleef het radicaal-linkse activisme van Wilfred Oranje in de roemruchte jaren 60 en 70 niet onvermeld – naar die rebelse grondhouding verwees in zijn latere leven nog altijd zijn uitstraling van eeuwige student. Maar de herkomst van zijn fenomenale taalgevoel, besepte ik tijdens die plechtigheid, moest waarschijnlijk elders worden gezocht. Tijdens de uitvaart werd namelijk ook gewag gemaakt, zij het ietwat besmuikt, van het feit dat Oranje indirect was opgegroeid met de gereformeerde cultuur, omdat zijn vader afkomstig was uit een bijbelvast, strenggereformeerd gezin, waar de ‘tale Kanaäns’ vast veelvuldig had opgeklonken.

Roth heeft in elk geval in Oranje, vertaler van een tiental Roth-titels, een geweldige vertolker gevonden. Het weemoedige, schrijnende verhaal over de ‘eenvoudige jood’ Mendel Singer, die door een wrede God zwaar wordt beproefd, klinkt als een bezwerende mengeling van twee vertelvormen, die van een hedendaagse sociale satire en die van de bijbelverhalen waar de titel van het boek naar verwijst (het bijbelboek Job maakt deel uit van de Hebreeuwse bijbel, Roth is er in zijn jeugd mogelijk mee vertrouwd geraakt). Waarschijnlijk juist vanwege zijn eigen vertrouwdheid met de bijbelse taalmuziek is Oranje er zo goed in geslaagd die bezwerende toon te vatten. Oranje zou voor *Job* een prijs hebben verdiend; hij schrijft een Nederlands dat het proza van onze grootste stilisten evenaart – ik denk aan schrijvers als Walschap, Reve of Kellendonk.

Sprookjesachtig is de manier waarop Roth & Oranje het trage verstrijken van de tijd weten op te roepen en zo het levensverhaal van Mendel Singer een klaaglijke, elegische grondtoon geven:

‘De dagen rekten zich tot weken, de weken dijen uit tot maanden, twaalf maanden maakten het jaar vol.’

Of ook:

‘Zo wandelde hij door de tijd de ouderdom tegemoet, van ochtendgebed naar avondgebed, van ontbijt naar avondmaal, van het moment van ontwaken naar de slaap.’

Een opvallend kenmerk van Roths proza in *Job* is het poëtische effect van opsommingen en herhalingen. Zo wordt bijvoorbeeld de wanhoop gesuggereerd van Mendels vrouw Debora om de ziekte van Menochem, haar zoon, die epileptisch is:

‘Op de weg naar huis beefde ze in de hoop dat ze haar zoon gezond terug zou vinden. Ze verwaarloosde haar werk bij de haard, de soep kookte over, de aarden potten braken, de steelpannen verroestten, de groenig glinsterende glazen sprongen met een luide knal, het glas van de petroleumlamp werd donker van het roet, de pit verkoolde jammerlijk tot een kegeltje, het vuil van vele zolen en vele weken koekte vast aan de vloerplanken, het vet in de pot smolt weg, de knopen vielen dor, als bladerloof vóór de winter, van de hemden der kinderen.’

En zo spreekt de hoofdpersoon zichzelf toe in het diepst van zijn ellende:

‘Uit, uit, uit is het met Mendel Singer! Hij heeft geen zoon, hij heeft geen dochter, hij heeft geen vrouw, hij heeft geen geld, hij heeft geen huis, hij heeft geen God! Uit, uit, uit is het met Mendel Singer!’

Op de laatste pagina's van *Job* kantelt Mendel Singers levenslot, tot verrassing van de lezer. In die pagina's wordt duidelijk wat een 'goede dood' kan zijn en hoe liefde, tegen alle verwachting in, de tijd soms overwint. Els Snick, Roth-kenner par excellence, vertelde onlangs op Radio Klara (in het programma Belmondo van 6 augustus) dat *Job* haar lievelingsboek is en dat ze die slotpagina's nog steeds niet kan lezen zonder ontroering. Ik beaam dat: tot tweemaal toe moest ik een poging om ze voor te lezen staken, domweg omdat mijn stem stokte. Leest u ze daarom zelf maar. Joseph Roth en Wilfred Oranje, in hun teksten leven ze voort.